

DOCENDI RATIO
IN
SCHOLA ISENACENSI
ANTE NOSTRA TEMPORA VSVRPATA
HODIEQVE PROBATA

SVB AVSPICIA
ANNIVERSARIAE LVSTRATIONIS
A DIE XXVIII. MART. AD DIEM I. APR. A. CIO MDC XXXVI.
PERAGENDAE

QVAM VT
ILL. GYMNASII PATRONI
MV SARVMQ. FAVTORES
CONCELEBRARE
ITEMQ. QVATVOR ORATIONES
DIE III. APRIL. RECITANDAS
BENIGNE AVDIRE DIGNENTVR
SVMMISSE ET OBSERVANTISS. ROGANTVR

EXPOSITA
A
IO. MICHAELE HEVSINGERO
ILL. GYMNAS. DIRECT.

ISENACI
FORMIS KRUGIANIS.

Y

BIBLIOTHECA
PUNICKAVIANA

I.

uae initia nouae scholae nostrae fuerint, cum ex superiore
 dissertatione mea satis appareat, vbi perturbato
 admodum ciuitatis statu eam coepisse ostendi, cum
 nec idonei formandae iuuentuti magistri domi reperi-
 rentur, nec inuentis et priuato prope consilio con-
 stitutis iusta praeberentur: quantum illo tempore qua-
 licumque eorum opera profici potuerit, sitentibus
 quamuis annalibus, per se quisque facili coniectura adsequetur. A-
 liis enim probatos antea praeceptores requirentibus, nouosque a-
 spernantibus; aliis, vt fit, vtrosque fortasse parum probantibus, nec
 pristina scholae frequentia manere, nec disciplina commode regi, ne-
 dum emendari, potuit. Qualem itaque docendi rationem primis
 illis annis ingressi fuerint, qui desertas a barbaris magistris cathedras
 occupauerunt, quod nec ipsi memoriae prodendum putarunt,
 mihi quoque aliorum concessu in medio relinquere licebit, qui iam
 tum meliorem desideratam quaesitamque fuisse reperio. Nec tamen
 voto protinus fortuna respondit: cum magni vtique operis esset, in-
 ueteratis vbique malis mederi, rem Christianam restituere, sacerdo-
 tes ac praeceptores singulis oppidis ac vicis dare, hisque eas leges,
 quas tempus posceret, praescribere. Prima igitur emendatio tenta-
 ta est a. cio 10 xxviii. quo ad eam formulam, quae superiore anno
 e Lutheri maxime consilio constituta fuerat, publica nostrae quoque
 ci.

ciuitatis institutio accommodari coepit. (a) Ea scholas diuidit tribus curiis, singularum classium singulis magistris sua officia praescribit. Inferiori curiae praeficitur, qui tenerum balbumque puerorum os formet. Legebantur autem ab elementariis, patrio sermone, precum formulae vsu vulgarissimae, et symbolum apostolicum; Latino, vocabula, Donatus, id est, declinationes et coniugationes, Catonis disticha, quae vocant; eaque omnia memoriter reddenda exigebantur. Mediae praeceptor pleniora totius grammatices praecepta, etymologica, syntactica et prosodica tradere; aliis horis Aesopi fabulas, Mosellani paedologiam, siue dialogos Latinos, Erasmi selecta colloquia, sententias poetarum, praeter haec et Terentium ac Plauti aliquot fabulas interpretari iubetur. Qui superiori coetui praest, eadem lege multus adhuc est in obseruationibus grammaticis, in notandis maxime figuris grammaticis; plus tamen temporis tribuit scriptoribus antiquis, Virgilio, Ouidii metamorphosis, Ciceronis officii et epistolis. Idem adolescentes profectus dialecticis et rhetoricis praeceptionibus alit, et ad extemporalem quoque dicendi et scribendi facultatem exercet. Ad hanc comparandam plurimum, illius quidem aetatis iudicium, confert frequens Latini sermonis in quotidianis congressibus puerorum vsus, cuius acrem esse exactorem optimum quemque praeceptorem deceat. Ad cantandi scientiam omnes quotidie fere erudiuntur promiscue, eique institutionis parti hora prima postmeridiana destinatur. (b) Ex sacris litteris vnum tantum et alterum librum cognoscendi potestas datur, Matthaeum, Pauli epistolas ad Timotheum, Ioannis priorem, ac deinde Salomonis prouerbia: cetera prouectiori aetati seruantur. Graeca lingua, maxime vero Ebraica, a scholis excluditur, quasi felici discipulorum profectui obstitura. (c) Adeo discrepantia hominum ac saeculorum de

)(2

itu-

a Legitur ea in Lutheri tomo III, Ienens. Germanic. fol. 349. seqq.

b Veterum scilicet medicorum praecepto, qui *prodesse* existimabant *aduersus tardam concoctionem clare legere*, vel, cuius eadem ratio, cantare. Vid. Cornel. Celsus de medic. lib. I. c. 2. circa med. et c. 8. Oribas. lib. I. c. 5. Plin. lib. VIII. ep. xxxvi. 3.

c Tom. III. Ien. fol. 349. b. *Erstlich sollen die Schulmeister stets ankeren, daß sie die kinder allein lateinisch leren, nicht griechisch, oder ebreisch, wie etliche bisher gethan, die armen kinder mit solcher mannigfaltigkeit beschwären, die nicht allein vnfruchtbar, sondern auch schedlich ist. Man siehet auch, daß solche Schulmeister nicht der kinder nutz bedenken, sondern vmb ihres rhums willen so viel sprachen furnemen.* Habes natales inueteratae in scholis nostris de Graeca lingua opinionis.

studiis eorumque ordine sunt fueruntque semper iudicia. Apud nos tamen Graeca cum Latinis illis quoque temporibus fuisse coniuncta, inde mihi fit credibile, quod Rebhianus, cuius verba cap. I. princ. posui, *viramque linguam* ab initio statim traditam, adfirmat, quae est Graeca et Latina; et quod primus rector, Petrus Auianus, veteri e- logio, fuit *bonus latinista, bonus graecista* (d), qui cum paucis sapere, quam cum multis errare maluit. In ceteris nihil fere ab illa lege dis- cessum fuisse reperio, cum et classium numerus, et discendi ordo conueniat, posteris quoque annis diu seruatus.

II. Nam etsi a. c. 10 XXXIII. quarta classis accesit, non plus ta- men de prioribus institutis mutatum fuit, quam quod medius coe- tus, quem vnus *hypodidascalus* rexerat, in duos distractus, duos prae- fectos accepit, *correctorem* et *hypodidascalum*. Exstat publica de re scho- lastica constitutio, a. c. 10 LXXIII ab iis conscripta et promulgata, quos AVGVSTVS. Saxoniae dux et elector, ad Vinariensis et Cobur- genfis tractus scholas lustrandas miserat, qua docendi partes ita dis- tribuuntur (e). Quarta classis pueros recipit litterarum adhuc rud- des; quos legendi et scribendi aliquam facultatem ad *propos cantor vul- gatisimorum* pariter vocabulorum copia, et *flectendarum vocum* pe- ritia instruat, et quotidiana lectione *catecheseos grammaticae* (quam Iustus Menius separatim typis excubendam curauerat) sententia- rumque Catonis magis firmet. Ita initiati ad tertiae classis praece- ptorem abducuntur, qui eadem, quae iam antea vtrumque haese- rant, quotidiana repetitione infigit, hisque fabellas Aesopicas et con- struendi sermonis rudimenta adicit. Secundae inde classi adscri- pti grammaticorum praeceptorum, quae sub Melanchthonis et Mi- cylli nomine ferebantur, pleniorum explicationem audiunt, Virgilii bucolica, Ciceronisque epistolas a Sturmio selectas interpretari inci- piunt, et iam stilo paullo plus temporis impertiunt. Prima classis ad ea, quae ex theologia in Melanchthonis locis communibus et examine theologico traduntur, percipienda admittitur: in Latinis e- mendationis structurae magister adhibetur Linacer, et Ciceronis, Te- rentii, Virgilii, qui quotidie praeleguntur, imitatio tentatur: transi- tur et ad Graeca, a quibus antea haec aetas procul abesse iussa fu- erat,

d Apud Paullin. de rectorib. schol. Ifenac. n. 2.

e Tomo III. institutionis litteratae, Torunii Borusf. editae, a pag. 382.

erat, paucisque ex euangelistarum scriptis degustatis, ac potius a primis elementis, protinus ad Hesiodum properatur, pariterque et verificandi opera exigitur. Dialecticis, rhetoricis atque arithmeticis tantum loci erat, quantum firmandis tum scholasticis profectibus opus esse putabatur. Ex his satis, spero, intelligi poterit, quae fide Paullinus (f) eius aetatis scholam nostram his, quae subiiciam, verbis descripserit. *In quarta classe docebantur pueri legere et haesitantes declinare nomina, et haec classis aliquando ducentos capiebat. In tertia tradebantur catechesis Lutheri, declinationes et coniugationes: adultiore in ea breues sententias ex vernacula in Latinam vertebant linguam. Quavis hebdomade tres horae explicationi vnici distichi Catoniani assignabantur. In secunda discabant catechismum Latinum et regulas aliquot grammaticales. Exponebantur simul versus nonnulli Virgiliani. Nullus vero Graeca poterat legere. Summum artificium triennis seu quadriennis primari erat paragraphos aliquot in Latinum, seu ex hoc in vernaculum transtulisse sermonem. Logica et rhetorica omnino ignota, saltem pauciores inde discessuri pro viatico leuem praegestum de hac vel ista habebant.* Maligne satis bonorum virorum, qui tum iuuenturis studiis praefuerunt, fama laceratur. Vidit hoc ipse: itaque, vt minus sibi inuidiosum esset, Borstelmannum, qui aliquanto post scholae rector fuit, auctorem nobis citauit, ex cuius scripta aliqua oratione se omnia haec transtulisse vult videri. Quam religiose is alieno testimonio vsus fuerit, parum mihi quidem liquet: illud vero apertum est, iam diu ante Weinrichios Graecas litteras, dialecticam et rhetoricam haud segniter fuisse cultas. Certior eius rei testis est Christophorus Winerus, vir suae aetatis doctissimus, quem ab a. 1710 1715. in schola nostra discendi causa versatum fuisse scimus. Is vero in vita sua, quae scripta superest in bibliotheca nostra, his verbis Paullinum arguit. *Decem annorum puer (de se loquitur) in ludum litterarium abducitur. Primos hic inferioribus classibus in re grammatica et Latina lingua discenda formatores habuit Sebastianum Noëtiuum; disciplina grauem, sed formidabilem; Paulum Wachsmundum, humanitate incunda fauorabilem, Hieronymum Schollionem, lenitate facili commendabilem; in suprema curia rectores scholae, Andream Boëthium, Gubernatorem, serena fronte et adfabili congressu amabilem, Fridericum Widebramum, censura graui honorabilem. Sub quibus logicarum artium et vtriusque linguae fundamenta recte percepit;*

structurae emendatae ex gnaua Linacri interpretatione; disferendi dicendique praeceptorum ex Philippi erotematum iugi auscultatione; cum scriptione prosae et solutae orationis hebdomadarius exercitiis. Sic logico fundamento in hac schola feliciter iacto, cum in defuncti Stigelii locum vocatus Widebramus discederet in academiam, (facium id est sub primum autumnum anni LXII.) inuenite vere anni consequentis praeceptorem discipulus secutus est. Sed ita solet Paullinus, qui cum reperisset, inclinante saeculo xvi. litteras in his terris partim Gothano bello, partim pertinacibus theologorum concertationibus, postremo et pestilentia afflictas iacuisse, earumque studia, tot tantisque malis interpellata, non in nostra magis, quam et in ceteris scholis refraxisse; quod paucorum annorum fortasse vitium fuit, toti saeculo tribuit. Hoc tanto magis miror, cum alio loco (g), sui immemor, ipse, quod nullo alio loco legi, memoriae prodiderit, Quirino Bisandro scholam moderante, Georgium Rhoenium, archidiaconum, nostris adolescentibus Hesiodum et Isocratem alternis interpretatum esse: quae opera superuacanea ac praepostera utique fuisset, si nemo audientium Graece legere potuisset. Ita suoapte testimonio tantus Isenacensis historiae auctor reuincitur.

III. Sed iam videamus, quid noui a Weinrichiis, quos merito ille quidem laudat, adlatum, quid pristinis institutis sub iis adstructum fuerit. Sub Valentino, patre, a. 1100 XVIII. *quintus* collega ad numerum ordinariorum adscriptus, cantoris maxime laborem leuauit, elementarios pueros erudiendos nactus, qui adhuc legendi iam peritis permixti federant. Ita dum paullo firmiores profectus ad tertiam classem adferebantur, non poterat id non ad totius scholae incrementum proficere. Eiusdem rectoris opera anno 1100 VIII. breuiora et limatiora grammaticae artis praecepta in manus discipulorum perueniunt, quae postea pluribus editionibus vulgata, finitimis quoque scholis probata et in nonnullis in alterum saeculum retenta scimus (h). Ex ceteris eius illud maxime commemorandum, quod proferendi ingenii copiam adolescentibus dedit, eorumque publicis recitationibus et disputationibus exercendorum morem, a nemine alio antea, quod sciam, vsurparum, induxit: quem a filio Ieremia postea frequentatum, in-

^g De rectorib. schol. Isenac. n. 9.

^h De vtraque Weinrichii grammatica, in usum plurium scholarum publica auctoritate confecta, plura dicentur in vita Val. Weinrichii, quam primum eius narrandae dabitur facultas.

inde vero saepe intermissum, nostra demum aetas retulit, posteris quoque seruandum. Manet etiam nunc aliquot huius generis exercitationum memoria, quibus et pater et filius tum anniuersarias Iustrationes, tum principis natales celebratos testatum esse voluerunt; de quibus vero alio loco plura dicentur. Illud tantum hic praetereundum non duco, quod numquam apud nos, neque antea, neque postea, plus curae operaeque poetis studiis impertitum reperio, quam sub Weinrichiis iuuenilium ingeniorum formatoribus: quorum auctoritate, exemplo et praeceptis effectum est, ut plerique Horatii, quam Ciceronis, similes esse mallent, qui ingenio et industria ceteros praestarent. Quae causa est, cur ex Weinrichianae disciplinae alumnis, in quibus et Caspar Barthius fuit (i), aliqui Latinis poetis adnumerari, nullus fortasse vel mediocribus oratoribus comparari possit. Adeo a prima aetate proprium illud et aequabile dicendi genus, a quo illa aetas longissime abfuit, colendum est iis, qui rectae et antiquae eloquentiae sunt studiosi.

III. Weinrichiana vestigia, quantum potuit, bona fide prescit Conradus Mollerus, ab eodem, cui successit, antea institutus: sub quo nihil nouatum reperio. Postquam vero paullo seniori adiutor datus est, Henricus Borstelmannus; proximo statim anno cio iocliiii. noua quaedam docendi compendia tentata sunt. In primis cum quotidianis precibus matutinis coniungenda visa est lectio sacrarum litterarum, in plerisque scholis antea neglecta, stasque horis accuratior explicatio catecheseos patrio sermone propositae, ad inferendam maxime animis pietatem accommodata. Improbata deinde est ea veterum scriptorum interpretatio, quae nondum explanata eorum verba Germanice conuertit: cum verborum significationes et res ipsae explicandae sint prius, quam in nostram linguam conuertere pueri iubeantur, quae antea nondum visa legunt. Quintae clas (quae etiam nunc infima erat) praeceptorum, iniquo laboris onere pressa, ad minister e primanis adiunctus est, qui ternis hebdomade horis minores audiret recitantes, praemium opellae huius quaternos florenos annuos laturus. Quartae clas, ex veteri instituto, quotidiana cura fuit, ediscere catechesin Germanice scriptam, dicta sacrarum litterarum.

---

i Paullin. annal. n. 235. Ipse Barthius id satis testatum fecit carmine Weinrichianae grammaticae adiecto.

rarum, psalmos, vocabula Latina, declinationes et coniugationes, faciliora et maxime necessaria praecepta grammatices Weinrichianae, sed satis ante a praeceptore explicata: quibus cognitis iungendorum inter se copulandorumque verborum ratio exemplis monstrabatur. Tertiae classi parum conuenire iudicantur epistolae Ciceronis et Erasmi colloquia: quibus Seidelii portula Latinitatis praefertur: eidem catechesis Latina, quae adhuc in manibus fuerat, nil quidem quam prodesse cenferur, et cedere Germanicae iubetur. Secundae classi veteres scriptores, Terentius, Virgilius, quos longior usus receperat, relinquuntur; sententiis vero et versibus *μνημονεύσις*, vndique collectis, Seidelii portula Latinitatis anteponeitur: monetur huius classis praeceptor, vt mature nostrae Latinaeque linguae differentias obseruare doceat pueros; caueat, ne quid vitii alterutra ex alterius commercio trahat, ne Latino Germanicus, ne Germanico Latinus sermo sit propior: commendatur illud emendationis genus, quod non discentium tantum vitia emendat, sed et meliora atque optima praescribit, quoque illi vtuntur, qui materiam, ad scribendum propositam, a se quoque ad veterum exemplum elaboratam ac politam dictare solent. Arithmetica iam huic quoque classi necessaria esse statuitur, quam adhuc primani tantum attigerant: de Graeca lingua taceatur, quam a Weinrichianis temporibus, vt videtur, secundani etiam degustare coeperant. His certe annis Gualtperii grammaticam et euangelia Graeca lectitabant. In prima classe arithmeticae et stili exercitationi plus temporis ac studii impertiendum esse iudicatur: de ceteris nihil noui decernitur. Scriptores autem, qui tum versabantur, erant, e Graecis, euangelistae et apostoli, Isocrates, (aliquando et Plutarchus de puerorum educatione, vel Cebetis tabula) Hesiodus vel Theognis; (postea ab a. *MDCCCLXI*. Posselii euangelia) e Romanis Terentius vel Plautus, Cicero (cuius orationes, libros de amicitia et de senectute, serius epistolas quoque, explanatas inuenio) Virgilius, Horatius: quibus a. *MDCCCLXIII*. Cornelius Nepos accessit. In logicis Horneii, in rhetoricis Kirchmanni, in arithmeticis Reyheri praecepta optima habebantur.

V. Haec maximam partem reliquis eius saeculi annis seruata sunt: in paucis mutatio facta. Prima fuit, cum a. *MDCCCLVII*. rudes pueri, quos quinta classis antea admiserat, ab ea exclusi, in illam, quae nunc sex-

sexta dicitur, recepti sunt: qua re tamen id tantum effectum est, vt eadem, quae antea, facilius tradere posset quintae classis magister. In *tertia* a. c. 1010 LXXII. arithmetica, et exeunte illo saeculo Graeca lingua etiam locum fortita est: et, quia Erasmianna colloquia iam pridem legi desita erant, pro his Castellionis dialogi sacri tandem c. 1010 LXXX. recepti sunt. In *secunda* Virgilii lectio, iam saepe antea intermissa, prorsus conticuit a. c. 1010 LXXXVI. cum Murmelii sententiae, quae iam ab a. c. 1010 LXXXI. explanatae fuerant, quibusque Zehnerianae nunc accedebant, magnam satis bonorum versuum copiam tiro-nibus suppeditare dicerentur. Sed vix annus intercessit, cum Ouidii libri tristium initiandis poetiis studiis aptiores haberi coeperunt. Eodem fere tempore Ciceronis epistolae selectae in pristinum locum redierunt, cum quibus anno eius saeculi extremo Cornelius Nepos coniunctus fuit. Adhuc Ebraica lingua nostrae scholae ignota fuerat: nunc vero eius quoque discendae cupido iniecta est, cum *primantis* a. c. 1010 LXXXVIII. et post quintum annum *secundanis* pariter Schickardiana praecepta noscere contigit. Tum et Terentius ac Plautus, longa possessione *pulsi*, merito aliquando ceserunt Ciceroni, grauiori dicendi magistro: cuius epistolis, orationibus ceterisque operibus in superiore classe voluendis plus multo, quam antea, temporis dandum esse, nostra demum aetas vel intellexit, vel sapientiori antiquitati adfensit. Horneianam logicam anno c. 1010 LXXX. Bechmanniana expulit, cui et ipsi tamen, vt fieri solet, breui tempore successum est. Id laude dignum, quod eodem anno ad historiae cognitionem iuuentus reuocata est, cuius nulla fere antea fuerat cura. Satis tamen in hac proficiebant, qui Sleidani libellum de quatuor summis imperiis, et postea Friderici Hildebrandi *synopsin* peruolutabant. Atque ita tandem ante huius saeculi exortum nostra docendi ratio propius paulatim ad eam normam, quae doctioribus probatur, accessit.

VI. Secutum est illud tempus, quo *selecta classis*, disciplinarum ad legitimum studiorum maturitatem necessariorum officina, constituta est. Quae acroases primis factae fuerint annis, quibus ea sub peculiari praefecto fuit, in nostris tabulis memoriae non est proditum. Vbi vero Christiano Iunkero totius scholae administratio demandata, et supernumerariae quoque classis disciplina permisa est: noua docendi lex haec fere fuit. Aliis horis separati a primanis selectani, aliis cum

)(

his

his vnum in locum (quod primae clasfis auditorium fuit) congregati, praeceptoribus operam dederunt. Soli audiuerunt theologiam theticam et moralem, (k) historiam ecclesiasticam, a Rechenbergio contractam (l), eiusdem philosophiae ciuilis lineamenta, Horatium et Virgilium; coniunctim cum primanis, interpretationem N. T. Graeci, Isocratis orationum, vel Plutarchi *περὶ παιδων ἀγωγῆς*, orationum et epistolarum Ciceronis, praecepta artis oratoriae, (m) logices Bechmannianae, geometriae, linguae Ebraicae Danziana, historiam vniuersalem. (n) Separatim quoque ea recitarunt, quae Germanico, Latino Graecoque sermone soluto vel ligato composita praeceptoris iudicio subiiciebant. Segregati a selectanis instituti sunt primani in prosodia et theologia: qui et Curtium, Ouidiique libros tristium et e Ponto separatim legerunt, ac filii specimina sua emendanda proposuerunt. Sed non diu perstitit haec scholae consuetudo. Nouae mutationis causa fuit dispersitum cum nouo *seminarii theologici inspectore*, Christophoro Augusto Heumanno (cui adhuc superstiti, ac de se quoque optime merito, longissimam vitam precantur Isenacenses Musae) in superioribus clasibus docendi munus. Eius administrandi ordo optime ex hac tabula, Iunkerianis verbis scripta, cognoscetur: quae vbi eadem vtrique clasfi praescribit, ab vno praeceptore vtramque pariter institutam fuisse monstrat.

DISPOSITIO LECTIONVM PVBLICARVM

IN CLASSE SELECTA

IN CLASSE PRIMA

DIE LVNAE

VI. N. testam. Graec.
 VII. Compend. theol. Hutter.
 VIII. *Epistol. Cicer. ad fam.*
 I. *Ebraica.*
 II. Oratoria.

N. testam. Graec.
 Comp. theol. Hutter.
Epistol. Cicer. ad fam.
Ebraica.
 Oratoria.

DIE MARTIS

Eaedem lectiones.

Eaedem lectiones.

k In illa ab Hutteri vestigiis non discessum, in hac suo ingenio vltus est, cui hoc munus obtigit.

l Cuius *summarium* ab illo tempore in manibus auditorum nostrorum est.

m Optima tum putabantur, quae Erdmannus Vhs tradidit in *Wol informirtem redner*.

n Cuius *synopsis* Hildebrandinam ceteris praeferebant, qui tum scholae imponebant leges.

DIE MERCVRH.

VI. <i>Philosophia Buddei.</i>	Curtius.
VII. <i>Exercitium stili.</i>	<i>Exercitia stili varia</i>
VIII. <i>Exercitium disputandi.</i>	<i>per duas horas.</i>

DIE IOVIS

VI. <i>Logica Bechmanni.</i>	Logica Bechmanni.
VII. <i>Ouidius per aestatem.</i>	Ouidius per aestatem.
VIII. <i>Sacra publica.</i>	Sacra publica.
I. <i>Orationes Ciceronis.</i>	<i>Orationes Ciceronis.</i>
II. <i>Lineament. philof. mor.</i> <i>et ciuil.</i>	<i>Ouidius.</i>

DIE VENERIS

VI. <i>Logica Bechmanni.</i>	Logica Bechmanni.
VII. <i>Historia Hildebrandi.</i>	Historia Hildebrandi.
VIII. <i>Plutarch. vel Isocrat.</i>	<i>Plutarchus vel Isocrates.</i>
I. <i>Orationes Ciceronis.</i>	<i>Orationes Ciceronis.</i>
II. <i>Geographia.</i>	<i>Geographia.</i>

DIE SATVRNI

VI. <i>Historia eccles. Rechenb.</i>	<i>Exercitationes poeticae lingu. Lat.</i>
VII. <i>Virgilius.</i>	<i>et German. per duas horas.</i>
VIII. <i>Repetitio.</i>	Repetitio.

DIE SOLIS

*Peractis sacris publicis hora ascetica
viriisque classis discipulis praesentibus.*

Haec tabula diuersis litterarum formis significat, quid a *rectore*, quid ab *inspectore* tradendum fuerit. Nam quae *antiquis* litteris expressa sunt, *rectoris*, quae *currentibus*, quas vocant, *inspectoris* curae permisa tum fuerunt. Sexta autem hora matutina antiquitus prima erat operarum scholasticarum, mensibus scilicet vernis et aestiuis: septima, qua nunc toto anno schola conuocatur, ab autumnali ad vernum aequinoctium. In paucis ab hac quoque forma proximis annis discesum video. Nam a. CIO IO CC XII. theologia selectanis separatim binis horis explicabatur ab vno e sacerdotali collegio, qui e nouo principis instituto supra numerum cooptatus fuerat, quem inde *stifis prediger* vocamus: qui et historiam ecclesiasticam die Martis singulis horis continuis adiecit. Historiae quoque vniuersalis auctor probari desit Hildebrandus, potior-
( ) (2)
que

que eo habitus est Cellarius. Leuiora mitto, quae ex Iunkerianis schedis, vulgatis maxime (o), cognosci possunt, et ad ea, quae nostris temporibus propiora sunt, peruenio.

VII. Noua consilia agitata sunt a. c. 10 CC XVIII. cum ex iis, qui tum iuuentutis in publica schola instituendae munus sustinebant, in theologia, logica et rhetorica non contenti essent aliqui Hutterianis, Bechmannianis et Vossonianis praeceptis, (quae haud ita pridem prae Vhsaeanis arriserant) eaque publici saporis esse negarent: existitis etque, qui Gallicam quoque linguam, vernaculam eloquentiam, historiam litterariam, illustrium familiarum origines et propagines, artem denique, quam ignotam Romanis *heraldicam* vocamus, in nullo honore haberi, indigne ferret. Res digna visa est superiorum curiarum consultatione, eaque aliquamdiu deliberata, responsum: Hutteri compendium sufficere scholasticis in theologia profectibus; veterem logicam cum Buddeana, Vossonianam rhetoricam, quae doctissimorum virorum iudicio probetur, cum nouorum rhetorum praeceptionibus esse coniungendam; patrium sermonem interpretandis prisca scriptoribus vtilissime posse excoli; cetera, quae vel omnibus non sint necessaria, vel aetate poscant maturiorem, priuatis partim scholis, partim academicis relinqui; in publico gymnasio praecipuum locum iis deberi, sine quibus cetera male discantur. In his prima ponitur Latini Graecique sermonis cognitio, quae omnibus promiscue ita necessaria esse censetur, vt et Graece scribendi et versificandi frequens exercitatio seuerè exigatur. Adeo Graecarum litterarum contemtoribus nulla apud nos publica auctoritas vniquam patrocinata est, quae ne veniae quidem spem illorum inertiae reliquit, quos publica lege proficere poenitet. In ceteris, in quibus priscae consuetudinis pertinacior imitatio reprehensione non caret, facile posthabitum est inuisae alioqui nouitatis odium. Cum itaque sero tandem appareret, male et sinistre cum pueris agere praeceptores, qui Latinae linguae praecepta his proponant ignoti sermonis obscuritate inuoluta, et ipsis rebus, quae explicandae sunt, intricatiora: non repugnatum est meliora suadentibus, et trisclisenem grammaticam Weinrichianam, quotidianis suppliciis in obnoxios greges suo prope iure iam faeuientem, de ponte deiectum eunti-

o Iunker *quinquennium* significo, quod inscriptum est: *die binnen den nächsten fünf Jahren über das Eisenachische gymnasium v. altende gnadenhand unsers lieben Gottes.* 1712.

tibus. His igitur vltro permisum, vt Marchica grammatica Latina, nostro sermone scripta, et perspicuitate commendatissima, in alterius locum subderetur, et, quo parabilior esset, a. c. 10 10 cc xxxii. noua editio in vrbe vulgaretur: in qua postea a. c. 10 10 cc xxxvii. indice aucta a V. CL. Io. Iacobo Schatzio, iterum typis exscripta est. Accessit deinde eiusdem grammatices epitome, antea Erfurti vulgata, sed nostri gymnasii vsibus ab eodem celeberrimo viro magis accommodata a. c. 10 10 cc xxx. et a me quoque a. c. 10 10 cc xxxviii. non nihil emendata et suppleta. Plures huius generis libri facile admissi, in quibus est Cellarianus vocabulorum index, grammatica Graeca Halensis, eiusdem epitome Schatziana; et quos deinceps nominabimus. Quibus si quid ad publicam vtilitatem profectum est, quod haud quaquam exiguum esse arbitror: non minima eius laudis pars eidem, quem honoris causa iterum appello, debetur Schatzio, cuius operam in corrigenda non magis scholae nostrae disciplina, quam in munienda felicius discendi via, praeclaram fuisse, nemo nisi ingratisimus negare audebit.

VIII. Id tanto magis exiis elucebit, quae in ceteris clasibus meliora eius consilio sunt facta. In his quidem non numerabo illud, quod arithmetica in inferioribus etiam clasibus disci coepit; (nam id Iunkerum fortasse habet auctorem) sed quod nouae grammatices epitome, quam dixi, in *quintam* et *quartam* classem recepta, atque ex hac primum, tum et ex libro memoriali Cellarii ea vocabula pueris ediscenda proposita sunt, quibus probatissimi scriptores vtuntur, et a quibus cetera deriuantur. Magnum enim hoc *nomenclatorum*, qui antea parati fuerunt, flagitium est, quod fere omnes barbari et inquinati sermonis sordes ipsi perdocent: cum summa praeceptoris cura euitandum sit, ne quid, quod dediscendum sit, primis annis discatur. Cetera non minus probanda, quae *quartanis* Langiana colloquia conuenientiora habita sunt aliis, quae inquinato sermonis genere, adultiorue aetate scripta sunt; quod *tertianos* Cornelii Nepotis lectione initiare, *secundanis*, praeter hunc, praeter Ciceronis epistolas, Ouidiique tristia, Phaedri quoque fabulas alternis explicandas adsignare placuit; quod denique in *quarta* Graecae linguae et historiae sacrae, in *tertia* geographiae, in *secunda* rhetorices docendae initium factum est. Primanis et selectanis, diu quamuis vacante loco, quem *seminarii theologici inspector* tenuerat, non modo nihil temporis, antea ad audiendum dati, adem-

tum, sed et aliquid adiectum est, quod cognoscendis antiquitatibus Rom. debebatur. *Asctica* tantum, quae dierum dominicorum opella fuerat, et disputationes, quas Iunkerus instaurauerat, conticuerunt.

VIII. Proximis his annis, quibus mea opera uti voluit gymnasium, in suo vestigio perstiterunt, quae a superioribus bene ac prudenter constituta fuerant. Binae tantum Iouis diebus horae diurnis operis adiectae sunt, quas antea sacra publica exemerant. Has exercendis ad disferendi et disputandi facultatem selectanis reddi, publico consilio comprobatum est. Ne vero necessariis utique ad pietatem cohortationibus rarior esset occasio, placuit, quotidie a Graeca sacrarum litterarum lectione auspicari, et breuia sancte viuendi praecepta, quae illa suggerit, ceteris praemissa, vacuis tum maxime animis inculcare; diebus vero dominicis, quam diu per anni tempus liceret, de iuuentutis officiis, Christianae disciplinae consentaneis, plenius exponi. Pro Posselianis versibus substitutae sunt Graecae Aesopi fabulae, noua editione mea discentium vsibus accommodatae: cum ceteris Ciceronis libris, epistolis et orationibus, quibus suus locus manet, eiusdem officia coniuncta; profectuum vero suorum periculum facturis frequentior publicarum recitationum et disputationum potestas concessa. Quo factum est, ut his octo annis ad audienda spectandaque eorum tirocinia quadraginta panegyres indici potuerint. Ut vero totam institutionis nostrae rationem, in superioribus quidem classibus adhuc seruata, et in posterum, ut spero, seruandam, sine longiore mora, et inutili temporis et chartae iactura, proponam; quae cuiusque opera diei sit, hanc tandem disertationem finiturus, parua tabula significabo. Cum selectanis autem in eodem auditorio congregati primani ceteris diebus vni praeceptorum pariter dant operam: solis diebus Iouis et Veneris post meridiem separatim instruantur primani. Forma litterarum antiqua, quae ad ordinarii, id est, *directoris* officium pertineant; altera, quae barbara dicitur, quae extraordinariae vicis sint, monstrat.

IN CLASSE SELECTA

DIE SOLIS

Post sacra publica lectio, sacrarum litterarum *ascetica*.

DIE LVNAE

H. VII. MAT. N. testam. Gr. lectio ut ceteris diebus.

Materia, Lat. vel Graece domi formanda, dicitur.

VIII.

VIII. *Aesopi fabulae Graecae.*
VIII. *Ebraicae linguae institutiones Danzianae.*
POMER. I. *Theologia.*
II. **Curtius.**

DIE MARTIS

MAT. VII. *Antiquit. Rom. Nieuporti,*
VIII. *Ebraic. institutiones Danzianae.*
VIII. *Theologia.*
POM. I. ET II. *Exercitatio filii extemporalis.*

DIE MERCVRII.

MAT. VII. *Isocrates et Plutarchus de puer, educ, alternis.*
VIII. ET VIII. *Ciceronis orationes.*

DIE IOVIS

MAT. VII. *Lectio N. T. Graeci exegetica,*
VIII. *Disputatio.*
VIII. *Exercitatio poetica.*
POM. I. *Historia eccles. xeehenbergii.*
II. *Oratoria.*

DIE VENERIS

MAT. VII. *Virgilius.*
VIII. *Curtius.*
VIII. *Histor. vniuers.*
POM. I. *Pufendorfi lib. de officio hom. et ciuis.*
II. *Logica.*

DIE SATVRNI

MAT. VII. *Latine vel Graece domi composita emendantur.*
VIII. *Ciceronis epistolae.*
VIII. *Horatius.*

In CLASSE PRIMA

DIE IOVIS HOR. I. POM. *geographia.*
II. *Logica.*

DIE VENER. H. I. POM. *Rhetorica.*
II. *Ciceronis officia.*

X. Qua via ad singula haec cognoscenda ducantur, quousque
discendi studio progrediantur, qui nobis operam dant, in re praesenti
iam saepe spectatum est, et crastino die denuo spectare licebit omnibus,
qui

AK 40 43/11 X 336 2679
qui nostram scholam bonis artibus florere cupient. In hunc enim proximosque quatuor dies anniuersaria ill. gymnasii lustratio, translaticio more peragenda, publica auctoritate indicta est. Ea igitur seruato, dum proœmiandi partes meae erunt, *quanta in acutendis discipulorum studiis vis sit praemiorum*, breui sermone ostendam. Quibus me audire molestum erit, qui dicendi rara, scribendi quotidiana semper exercitatione usus sum: his tanto exspectatio erit postremus Veneris dies, quo digniorem frequentis splendidoque auditorio orationem hora I. pomeridiana habebit VIR MAGNIFICVS AC SVMMÆ REVERENDVS.

IOANNES. VVEISSENBORN

S. S. THEOL. DOCTOR CONSILIAR. ECCLESIAST. ECCLES. ISENACENS. DITTON. ANTISTES SVPREMVS ET ILL. GYM. EPHORVS PRIMAR. cui sese curae esse, cum ceteris rebus experiuntur, tum hinc etiam intelligunt Musae nostrae, quod suam ILLI cathedram haud fastidiam esse vident. Epilogi vicem sibi traditam explebit collega noster, VIR NOBILISSIMVS

IVSTVS SAMVEL. RITTER

CANTOR ET QVARTAE CLASS. PRAECEPT. ORDINAR. qui eius artis, cuius praecipuam laudem Isenacensis vindicat Paullinus noster, id est, *musicae praestantiam*, pro suo in eam studio, tantam esse ostender, quanta ea sapientioribus semper visa est. Qui legitime e suprema classe dimissi, et clandestinum hinc discesum, quasi liberam incituae improbitatisque confessionem, sibi indecorum rati, grati in patriam ac praeceptores animi officio publice d. IIII. APRIL. HOR. II. POMERID. fungi volent, digni quorum nomina ad publicam spem commendentur, sunt hi:

IO. MICHAEL GEORGIVS SCHWEBE, Isenac.

IO. FRIDERICVS IVNCKER, Isenac.

IO. ELIAS LAVFER, Isenac.

FRIDERICVS SCHROEDER, Mosbacensis.

Primitis planum facere conabitur, *immortaliter de iuuentute mereri, qui eam ad virtutem et humanitatem insituant*; alter, *in omni institutione magnam esse fortunae vim*; tertius causas exponet, *cur Romani primis dicendi exercitationibus peregrinam linguam, id est, Graecam convenientiorem existimauerint, quam suam*; quartus *mathematicarum disciplinarum multiplicem vitaeque necessariam utilitatem* pereensebit. Ita indicis officio perfunctus partem muneris praecipuam superesse video, vt ill. gymnasii PATRONOS ac FAVTORES vel precibus, vel redditis precandi causis, ad concelebrandos hos dies inuitem. Cum vero dubitare non debeam, quin ipsis pro sua sapientia curae sit, ne publica schola derelictui haberi cuiquam videri possit, cuius fundamentis ciuitatis salus constituitur: hoc vnum tantum, quod iterum saepiusque facio, testatum esse volo, candidissimam maxime illam nobis lucem numerari qua ILLVSTRIVM AMPLISSIMORVMque, qui in vrbe sunt, VIRO-RVM venerandi vultus obscuris Musarum nostrarum tectis adfulserint. P. P. ISENACI D. XXVII. MARTII A. CIO IO CC XXXVI.

W 18

20 15

d. K. 125, 42.

Ya
4341

DOCENDI RATIO
IN
SCHOLA ISENACENSI

ANTE NOSTRA TEMPORA VSVRPATA
HODIEQVE PROBATA

SVB AVSPICIA

TRATIONIS

R. A. CIO IOCC XXXXVI.

TRONI
DRES

RATIONES

ANDAS
GNENTVR
LOGANTVR

SINGERO
ECT.

NIS.

